

ביאורים

מדוע יסוד החסידות ושוורש העבודה הוא לדעת מהי מגמת החיים שלי?

לכל מעשה שאנחנו עושים יש רצון שעומד מאחוריו. הרצונות שלנו הם אלה שגורמים לנו לקום בבוקר (או לא לקום) והם אלה שיניעו אותנו לטוב ולרע. תפקיד האדם הוא לרומם את הרצון שלו. להתנתק מהרצונות הנמוכים של תאוות וכבוד ולהתחבר לרצונות טהורים וזכים החפצים בעשיית טוב בעולם. ככל שהאדם ירומם את רצונו, כך כל מעשיו יתרוממו. הוא יעשה יותר מעשים טובים, והם יהיו בדרגה אחרת לגמרי - אם אדם לומד תורה כדי למצוא חן בעיני אחרים, זה ממש לא כמו לימוד תורה לשמה.

יסוד החסידות ושוורש העבודה הוא להתחבר לרצון האמיתי שלנו. למגמה של חיינו.

מהי המגמה שלנו? להתדבק בבורא עולם. להיות קרובים אליו וליהנות מזיו שכניתו. כשאנחנו זוכרים שזוהי המגמה שלנו, כל מעשה שאנו עושים מקבל אור אחר. בנתינת צדקה לעני איננו רק עוזרים לאדם מסכן, אנחנו מגיעים לדבר שהוא הרבה יותר מכך - לדבקות בשכינה.

כשנתחבר לרצון האמיתי שלנו, נבין שהדבר שאותו אנחנו באמת רוצים הוא דבקות בבורא עולם, בטוב האין-סופי. נבין שכל דבר אחר שאולי חשבנו שהוא טוב, הוא כלל לא טוב.

אמנם לדבקות הזאת נגיע בצורה מלאה רק בעתיד, בעולם הבא. אך העתיד משפיע על ההווה. כשאנחנו עושים מעשה שעתיד להביא אותנו לדבקות, הוא מביא אותנו לדבקות בבורא עולם כבר בעת העשייה וכבר אז אנחנו חיים בעולם טוב יותר. כבר אז אנחנו כביכול חיים קצת בעולם הבא.

זוהי בעצם כל עבודתנו בעולם הזה - להתדבק בבורא עולם. תפקיד המצוות, ותפקיד ההתמודדות עם הניסיונות הם דבקות בשכינה, וכדברי הרמח"ל - להיות מואר 'באור החיים'.

הרחבות

• חובת האדם להידבק בה'

יכל זולת זה ש'יחשבוהו בני האדם לטוב אינו אלא הבל ו'שוא נתעה'. הרמח"ל בונה בדבריו כמה קומות להבנת חובת האדם בעולם: ההתענגות על ה', הדבקות בו יתברך בכל מה שהוא טוב ולקחת כל ענייני העולם לטובה לצורך העולם הבא. בעניין הדבקות מבוואר כי רק הדבקות בה' היא הטוב האמיתי, וממילא רק על ידיה האדם יכול להתענג באמת, וכל היתר אינו אלא 'הבל ושוא נתעה'.

הרב קוק מבין מכך שכדי לזכות לדבקות האלוהית העליונה שעליה מדבר הרמח"ל צריך שני דברים: א. "שהדבקות האלהית הזאת בעצמה תהיה משוערת (נתפסת) בקרבנו בצורתה הטהורה מכל שמץ איגואיזמוס (אגואיזם) נשפלי". כלומר הדבקות פונה אל הבורא ולא חלילה לטובת האדם. ב. לרומם את תפיסתו של האדם מראיית טוב אנושי אל טוב אלוהי "צריך שיעלה את כל מה שחשבוהו בני אדם לטוב שיהיה באמת טוב" [אורות הקודש ג, עמ' קסז].

פרק א - בבאור פלל חובת האדם בעולמו

הראשית עבודת ה': בירור חובת האדם ותכליתו

בריאת האדם - כדי להתענג על ה' בעולם הבא

האמצעים לכן רק בעוה"ז הם המצוות

השלמות - רק הדבקות בה'

עמל האדם ועמידה בניסיונות העוה"ז

השגת השלמות לפי מידת העמידה בניסיון

יסוד^ו החסידות ו'שרש העבודה התמימה הוא - ש'יתברר ו'תאמת אצל האדם מה חובתו בעולמו, ולמה צריך ש'ישים מבטו ומגמתו בכל אשר הוא עמול כל ימי חייו.

והנה, מה שהורונו החכמים ו'זכרונם לברכה הוא, ש'האדם לא נברא אלא להתענג על ה' ולהנות מזיו שכניתו, ש'זהו התענוג האמיתי והעיון הגדול מכל העדונים ש'יכולים לימצא. ומקום העיון הזה באמת הוא העולם הבא, כי הוא הנברא בהקנה המצטרפת^ו לדבר הזה, אך הדרך כדי להגיע אל מחוז הפצנו זה, הוא זה העולם. והוא מה שאמרו ו'זכרונם לברכה (אבות ד, טז), "העולם הזה דומה לפרוץ דור בפני העולם הבא".

והאמצעים המגיעים^ו את האדם לתכלית הזה, הם המצוות אשר צננו עליהן האל יתברך שמו. ומקום עשיית המצוות הוא רק העולם הזה. על פן הושם האדם בזה העולם בתחלה, כדי ש'על ידי האמצעים האלה המזדמנים לו כאן יוכל להגיע אל המקום אשר הוכן לו, שהוא העולם הבא, לרוות שם בטוב אשר קנה לו על ידי אמצעים אלה. והוא מה שאמרו ו'זכרונם לברכה (עירובין כב ע"א), "היום לעשותם (דברים ז, יא) ומחר לקבל ש'כרם".

וכ'סתתפלל עוד בדבר תראה, כי השלמות האמיתי הוא רק הדבקות בו יתברך, והוא מה ש'היה דוד המלך אומר (תהלים עג, כח), "ואני קרבת אלהים לי טוב", ואומר (שם כז, ד), "אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש, שבתתי בבית ה' כל ימי חיי" וכי. כי רק זה הוא הטוב, וכל זולת זה^ו ש'יחשבוהו בני האדם לטוב אינו אלא הבל ו'שוא נתעה. אמנם ל'שיזכה האדם לטובה הזאת, ראוי ש'יעמל ראשונה ו'שתדל ביגיעו לקנותה, והיני, ש'שתדל לדבק בו יתברך בכח מעשים שתולדתם זה הענין^ו, והם הם המצוות.

והנה שמו הקדוש-ברוך הוא לאדם במקום שרבים בו המרחיקים אותו ממנו יתברך, והם הם התאוות החמירות, אשר אם ימשך אחריהן הנה הוא מתרחק והולך מן הטוב האמיתי, ונמצא שהוא מושם באמת בתוך המלחמה החזקה, כי כל ענייני העולם, בין לטוב בין למוטב, הנה הם ניסיונות לאדם. העני מצד אחד והעשר מצד אחר, כענין שאמר שלמה (משלי ל, ט), "פן אשבע וכחשתי ואמרת מי ה', ופן אורש^ו וגנבת" וגו', השלוח מצד אחד וה'סורין מצד אחר, עד שנמצאת המלחמה אליו פנים ואחור.

ואם יהיה ל'בן חיל ו'יצח המלחמה מכל הצדדין, הוא יהיה האדם השלם אשר יזכה לדבק בבוראו ו'צא מן הפרוץ דור הזה ו'יכנס בטרקלין ליאור באור החיים, וכפי השעור אשר כ'בש את יצרו ותאוותיו ו'נתרחק מן המרחיקים אותו מהטוב ו'שתדל לדבק בו - כן ישיגהו ו'ישמח בו.

יסוד - הבטיס. בהקנה המצטרפת - בצורה שמתאימה. המגיעים - המביאים. זולת זה - דבר אחר. שתולדתם זה הענין - שמביאים לידי הדבקות. ופן אורש - פן אהיה רש.

ביאורים

עד עכשיו למדנו במסילת ישרים שהימצאות האדם בעולם הזה מסוכנת ודומה למלחמה. כעת, מעמיק לנו הרמח"ל את המבט ומלמדנו שהעולם הוא טוב כל עוד האדם לא מקלקל והורס אותו, וכל תפקידו של העולם הוא לעזור לאדם.

האדם צריך לשלוט בעולם החומרי ולהשתמש בו כדי לעבוד את הבורא, זהו הייעוד של העולם. הרי לשם כך העולם נברא - לשמש ולסייע בעבודת ה'. כשהאדם עושה זאת, הוא מרומם את עצמו ונהיה קדוש ודבק יותר בבורא. ולא רק את עצמו מרומם האדם, אלא את העולם כולו. העולם כולו תלוי בנו ומחכה למעשים הטובים שלנו.

לפי זה מסביר לנו הרמח"ל יסוד חשוב: **העולם הזה אינו התכלית.** למרות שהאדם נברא כדי להתענג, אין הכוונה לעונג בעולם הזה, שהרי העונג בעולם הזה איננו שלם. אדם שמחפש את הריגוש וההנאה בעולם הזה, פספס את הנקודה. העולם הזה הוא הכנה לעולם הבא, לחיי הנצח.

אולי קצת קשה לנו לקלוט כך את העולם, אך אילו היינו מכירים את עצמנו יותר, היינו מבינים שלא ייתכן שהתענוג שלנו יהיה מתענוגי העולם הזה, השפלים והעלובים. אילו היינו יודעים איזו נשמה אדירה יש בנו, נשמה שיותר גדולה מהמלאכים, היינו מבינים שבשבילה מעדני העולם הזה אינם חשובים כלום, כי היא 'בת מלך', היא מהעולם העליון.

הרחבות

• התענוגות בעולם הזה ובעולם הבא

האדם לא נברא בעבור מצבו בעולם הזה, אלא בעבור מצבו בעולם הבא. התענוג עליו הרמח"ל מדבר במסכת הדברים נראה כדבר עתידי שאינו מתייחס לחיי היום יום. אולם הרב צבי יהודה קוק היה מדגיש שכוננת הביטוי 'עולם הבא' אינו בהכרח אחרי המוות אלא קרבת אלוהים ומתיקות הדבקות בו עוד בחיים. וכך ביאר את המסופר בגמרא שהחכמים היו מברכים אחד את השני [ברכות יז.] "עולמך תראה בחיך" [הערות לברכות, פרק ב, נא].

הרב קוק מבאר כי השפעת העולם הבא על העולם הזה נוגעת לכל תחומי החיים ולא דווקא לעולם הרוחני כפי שניתן היה לחשוב: "לפי אותו הערך שאור עולם הבא זורח בעולם הזה, באיש היחידי, בכללות העולם ובמציאות בכללותה, הכל מתעלה... מרומם הוא את כל ערכי החיים כולם מאיר הוא בספרות ובשירה בחיי החברה והמדינה באישיות היחידה ובמשפחה בממלכה ובמשטרה בעולם היופי והגבורה באהבה ובסידור הצרכים כולם לכל סעיפיהם הקטנים עם הגדולים" [אורות הקודש ג, עמ' קעז].

ואם תעמיק עוד בענין תראה כי העולם נברא לשמוש האדם, אָמנם הנה הוא עומד בְּשִׁקוּלֹ גָדוֹל, כי אם האדם נמשך אחר העולם ומתרחק מבוראו, הנה הוא מתקלקל ומקלקל העולם עמו, ואם הוא שולט בעצמו ונדבק בבוראו ומשתמש מן העולם רק להיות לו לסייע לעבד בוראו, הוא מתעלה והעולם עצמו מתעלה עמו. כי הנה עלוי גדול הוא לבריות כלם בהיותם משמשי האדם השלם המקדש בקדושתו ותבירו, והוא פענן מה שאמרו חכמינו זכרונם לברכה (חגיגה יב ע"א) בענין האור שנגזר הקדוש-ברוך-הוא לצדיקים, זה לשונם, "וכיון שראו אור שנגזר הקדוש-ברוך-הוא לצדיקים שמח", שנגמר, (משלי יג, ט), "אור צדיקים ישמח".

ובענין אבני המקום שלקח יעקב ושם מראשותיו אמרו (חולין צא ע"ב), "אמר רבי יצחק, מלמד שנתקבצו כלן למקום אחד והיתה כל אחת אומרת, עלי יניח צדיק ראשו".

והנה על העקר הזה העירונו זכרונם לברכה במדרש קהלת, שאמרו זה לשונם (קהלת רבה ז), "ראה את מעשה האלהים" וגו' - "בשעה שברא הקדוש-ברוך-הוא את אדם הראשון, נטלו והקזירו על כל אילני גן-עדן ואמר לו: ראה מעשי כמה נאים ומשפחים הן, וכל מה שבראתי - בשבילך בראתי, תן דעתך שלא תקלקל ותחריב את עולמי".

פללו של דבר, האדם לא נברא בעבור מצבו בעולם הזה, אלא בעבור מצבו בעולם הבא.

אלא שמצבו בעולם הזה הוא אמצעי למצבו בעולם הבא, שהוא התכליתי. על כן תמצא מאמרי חכמינו זכרונם לברכה רבים כלם בסגנון אחד, מדמים העולם הזה למקום וזמן ההכנה, והעולם הבא למקום המנוחה ואכילת המזון כבר. והוא מה שאמרו (אבות ב, טז), "העולם הזה דומה לפרודור", כמו שפכתתי לעיל, "היום לעשותם ומחר לקבל שכרם, היום לעשותם ולא למחר לעשותם", (עירובין כב ע"א). "מי שטרך בערב שבת יאכל בשבת" (עבודה זרה ג ע"א), "העולם הזה דומה ליבשה והעולם הבא לים" וכו' (קהלת רבה א, טו). וכאלה רבים על זה הדרך.

ותראה צאמת שכבר לא יוכל שום בעל שכל להאמין שתכלית בריאת האדם הוא למצבו בעולם הזה, כי מה הם חיי האדם בעולם הזה? או מי הוא ששמח ושלם ממש בעולם הזה? "מי שנותניו ברהם שבעים שנה, ואם בגבורת שמונים שנה, ורהבם עמל ואון" (תהלים צ, ט). בכמה מיני צער וחקאים ומקאובים וטרדות, ואחר כל זאת - הפנות. אחד מני אלה לא ימצא שיגרה העולם לו הנאות ושלום אמיתי, וגם הוא - אלו יגיע למאה שנה כבר עבר ובטל מן העולם. ולא עוד, אלא שאם תכלית בריאת האדם היה לצרף העולם הזה, לא היה צריך מפני זה שתנפח בו נשמה כל כך חשובה ועליונה שתהיה גדולה יותר מן המלאכים עצמם, כל-שכן שהיא אינה מוצאה שום נחת רוח בכל ענוגי זה העולם. והוא מה שלמדנו זכרונם לברכה במדרש קהלת (פרק ו) זה לשונם, "וגם הנפש לא תמלא" - "משל למה הדבר דומה לעירוני שנסא בת-מלכים, אם יביא לה כל מה שבועלם, אינם חשובים לה כלום, שהיא בת-מלך. כך הנפש אלו הבאת לה כל מעדני עולם, אינם כלום לה. למה? שהיא מן העליונים". וכן אמרו זכרונם לברכה (אבות ד, כב), "על כרחך אתה נוצר ועל כרחך אתה נולד", כי אין הנשמה אוהבת העולם הזה כלל, אלא אדרבה מואסת בו, אם כן נדאי לא היה בורא הבורא יתברך בריאה לתכלית? שהוא נגד חקוה ונמאס מפונה. אלא בריאתו של האדם למצבו בעולם הבא היא, ועל כן נתנה בו נשמה זאת, כי לה ראוי לעבד ובה יוכל האדם לקבל השכר במקומו וזמנו, שלא יהיה דבר נמאס אל נשמתו בעולם הזה, אלא אדרבה נאהב ונחמד מפונה. וזה פשוט.

משלי חז"ל על תעוה"ו והעוה"ב

ראיות שכליות שהעוה"ו אינו התכלית

עומד בשקול - נמצא במצב המאפשר לו לנטות לברכה או לקלקול. **שמח** - האור. **התכליתי** - המטרה. **והעולם הבא לים** - וצריך להצטייד כראוי במזון ביבשה. **לתכלית** - למטרה. **חקה** - טבעה. **שלא יהיה דבר** - השכר בעולם הבא.

ביאורים

כל מה שהאדם עושה נובע מתוך תפיסת עולם. אדם שרץ אחרי כסף, אחרי תאוות, אחרי הישגים חומריים, עושה זאת מתוך תפיסה הרואה בעולם הזה ובהישגיו את התכלית, את המטרה. לכן הוא משקיע בכך את כל מאוּדו. הרמח"ל, לאור מה שלמדנו בימים הקודמים, מגיע למסקנה שהעולם הזה אינו התכלית. ולכן אין מה להשקיע בו ולהתייגע בשביל הנאותיו. העולם הזה לא שווה אפילו אנחה אחת. צריך לשים את משקל הכובד על העולם הבא, הנצחי. להשקיע את כל כוחנו בעבודת ה' ובקיום מצוות.

השלב הראשון להגעה לדבקות אלוהית הוא לקיים מצוות. השלב המתקדם יותר הוא להשתמש בכל דבר שיש כאן בעולם הזה, ואפילו בהנאות, כדי להתקדם בעבודת ה'. כל החיים הופכים להיות קרש קפיצה למטרה, לדבקות העליונה.

במבט ראשון נראה שאנחנו צריכים לעבוד קשה כדי שנגרום לעצמנו להגיע לרמה כזאת. צריכים לפתח תפיסת עולם שלמה הרואה בעולם הבא, בנצח, את העיקר. אבל במבט יותר חודר נראה שהרמח"ל מנחן אותנו שתפיסת עולם זו כבר קיימת בנו פנימה. הרמח"ל מלמד אותנו שאנחנו צריכים להימשך אחר ה' יתברך כמו שהברזל נמשך אחר האבן השואבת, המגנט. יש בברזל תכונה, חוק טבע, שמושך אותו למגנט. זה לא ניתן לבחירה, הוא נברא כך. ייתכן שישנם דברים שחוצצים בינו לבין המגנט ולכן הוא אינו נדבק אליו, אך אלו רק דברים חיצוניים. ברגע שהם יסורו הוא יידבק למגנט באופן מיידי. ככה הוא נוצר.

ובאותו האופן גם אנחנו. ה'מגנט' שלנו הוא ה' יתברך, הוא 'ממגנט' אותנו אליו. יש בנו חוק טבע פנימי שדוחף אותנו לאלוהי ולנצחי. אנחנו כבר כאלה. צריך רק להוריד את המונעים, אותם אלו שחוסמים אותנו מלהידבק באבן השואבת שלנו, ולסלק את המפסידים, אותם אלו שמנסים להפריד בינינו ובין אלוהינו, ולהישאב ל'מגנט' האלוהי הטוב.

הרחבות

• השפעת הפנמים הקטנים

וְכַל הַפֶּרֶשׁ קָטָן שִׁימָצָא בְּאֲמֻצְעֵים תִּבְחָן תּוֹלְדָתוֹ בְּרִירוֹ וְדָאֵי בְּהִגֵּיעַ זְמַן הַתְּכָלִית הַנּוֹלֵד מִקְבוּץ בָּלָם. הרמח"ל מבאר כאן שהאמצעים לקניית השלמות כה משמעותיים עד שכאשר מגיעים אל התכלית אפילו סטיות קטנות מהאמצעים משפיעות על השגתה.

החפץ חיים עוסק בתפקידים המשמעותיים של האמצעים ביחס למעלת הדיבור: "שאפילו אם יהיו לו כלי אמנות, אך שהם פגומים ומקלקלים, ויעשה בהן האומן איזה כלי על ידי הדחק, יהיה ניכר בהן אחר כך הפגם והשבר של כלי האמנות מבפנים ומבחוץ, כי לא יכול להחליקן כראוי והם כמו גולמי כלי עץ, ואין נאה בהם להשתמש אפילו להדיוט, וכל שכן להגישן לפני המלך. והאמן שכלי האמנות שלו שלמים וטובים, מלטשים ומצחצחים כראוי, הכלי שעושה בהן האמן הזה יצא מתקן ומהודר כהוגן" [שמירת הלשון, שער הזכירה י]. כמו שאומן המשתמש בכלים מתוקנים, יצא לו כלי נאה יותר, כך אדם שפיו מתוקן והוא נזהר לא להוציא ממנו דיבורים אסורים - המילים שלו יהיו קדושות יותר ויתקבלו לפני ה'.

• איך להשתמש בהנאות העולם

וְהִנָּאוֹת הָעוֹלָם אֵין רְאוּי שִׁיְהִי לוֹ אֶלָּא לְעֶזֶר וְלִסְיוּעַ בְּלָבָד. דברים אלו דומים למה שכותב השולחן ערוך: "לא תהא כוונתו להנאת גופו אלא להחזיק גופו לעבודת השם יתברך וכן בכל מה שייחנה בעולם הזה לא יכוין להנאתו אלא לעבודת הבורא יתעלה כדכתיב 'בכל דרכיך דעהו' ואמרו חכמים ז"ל 'ויהי כל מעשיך לשם שמים'" [אורח חיים רלא].

החשיבות העליונה של קיום המצוות בדקדוק

וְהִנֵּה אַחַר שִׁיְדַעְנוּ זֶה נִבְיָן מִיַּד חִמְרֵי הַמְצוּוֹת אֲשֶׁר עָלִינוּ וְיִקַּר הָעֲבוּדָה אֲשֶׁר בְּיָדֵינוּ.

פי הנה אלה הם האמצעים המביאים אותנו אל השלמות האמתית אשר בלעדם לא ישג כָּלֵל. ואולם ידוע כי אין התכלית מגיעה אלא מכח קבוץ כל האמצעים אשר נמצאו ואשר שמשו להגיעו, וכפי כח האמצעים ושמושם כן יהיה התכלית הנולד מהם, וכל הפרש קטן שימצא באמצעים תבחן תולדתו בברור ודאי בהגיע זמן התכלית הנולד מקבוץ כלם כמו שכתבתי, וזה ברור. מעתה ודאי הוא שהדקדוק שיִדְקֹדֵק על ענין המצוות והעבודתה, מְכַרְח שִׁיְהִי בְּתַכְלִית הַדְּקוּדָה, כְּאֲשֶׁר יִדְקֹדֵקוּ שׁוֹקְלֵי הַזְּהָב וְהַפְּנִינִים לְרֵב יְקָרָם, כִּי תוֹלְדָתָם נוֹלְדָת בְּשִׁלְמוֹת הָאֲמִתִּי וְהִיָּקַר הַנִּצְחִי שֶׁאֵין יְקָר לְמַעַלָּה מִמֶּנּוּ.

נמצאנו למדים, כי עקר מציאות האדם בעולם הזה הוא רק לקיים מצוות ולעבד ולעמוד בנסיון, והנאות העולם אין ראוי שיהיו לו אלא לעזר ולסיוע בלבד, לשיהיה לו נחת רוח וישוב דעת למען יוכל לפנות לבו אל העבודה הזאת המטלת עליו.

ואמנם ראוי לו שתהיה כל פנייתו רק לבורא יתברך ושללא יהיה לו שום תכלית אחר ככל מעשה שיעשה אם קטן ואם גדול אלא להתקרב אליו יתברך ולשפר כל המצוות המפסיקות בינו לבין קונו, הן הנה כל עניני החמירות והתלוי בהם, עד שימשוך אחריו יתברך ממש כברזל אחר אבן השואבת, וכל מה שיוכל לחשב שהוא אמצעי לקרבה הזאת - ירדף אחריו ויאחז בו ולא ירפהו, ומה שיוכל לחשב שהוא מניעה לזה - יברח ממנו כפרח מן האש, וכענין שנאמר (תהלים סג, ט) "דבקה נפשי אחריו בי תמכה ימינך", כיון שביאתו לעולם אינה אלא לתכלית הזה, דהינו להשיג את הקרבה הזאת במלטו נפשו מכל מונעיה ומפסידיה.

וְהִנֵּה אַחַר שִׁיְדַעְנוּ וְהִתְבָּרַר אֶצְלָנוּ אֲמִתַּת הַכָּלֵל הַזֶּה, יֵשׁ לָנוּ לַחֲקוֹר עַל פְּרָטֵיו לְפִי מְדַרְגוֹתֵיהֶם, מִתַּחֲלַת הַדְּבָר וְעַד סוּפוֹ, כְּמוֹ שֶׁסֻּדְרָם רַבִּי פִּנְחָס בֶּן יֵאִיר בְּפֹאֲמָרוֹ שְׁלוֹ שֶׁהִבְאֵנוּ כְּבָר בְּהַקְדַּמְתֵּנוּ, וְהֵם, הַזְּהִירוֹת, הַזְּרִיזוֹת, הַנְּקִיּוֹת, הַפְּרִישוֹת, הַטְּהָרוֹת, הַחֲסִידוֹת, הָעֲנִיָּה, יְרֵאת הַחֲטָא וְהַקְדְּשָׁה. וְעַתָּה נִבְאָרָם אֶחָד אֶחָד בְּסִיעֵתָא דְשְׁמִיָּא.

תפקידי העוה"ז והנאותיו - לפי האמת

התקרבות לה' - התכלית היחידה של האדם

הפירוט והדירוג של "כלל חובת האדם" מ'זהירות' עד 'קדושה'

ביאורים

הרמח"ל מתבטא כאן בחריפות גדולה, כלפי דבר שאינו עברה מתרי"ג מצוות: "אין לך פחיתות והוללות רע מזה ודאי". הוא עוסק כאן בדבר שאינו עברה מוגדרת, או מידה מושחתת, אלא בדבר שנראה לפעמים זניח - חוסר ההתבוננות. יש בימינו כאלה שיקראו לזה לתת לחיים 'לזרום'. הנביא ירמיה מתאונן על רוע בני דורו. לא רק על כך שאינם שומרים שבת או עובדים עבודה זרה. הבעיה העיקרית היא שהם אינם מתבוננים על מעשיהם.

ליפול בחטאים זה לא טוב, אך אדם שיודע מהי דרך הישר ועדיין קשה לו לעתים לעמוד בניסיון ונופל - הוא בר תיקון. הוא מצטער על חטאיו ויודע מה הכיוון הנכון. אפשר לדבר איתו. אך במקרה שאדם 'זורם' ואינו שם לב בכלל למה שהוא עושה - אין עם מי לדבר. כל התוכחות עוברות לידו כאילו אינן נוגעות אליו. הוא לא מחפש את דרך הישר, הוא אינו מצטער על חטאיו, הוא בכלל לא מבין מה ההבדל בין מעשה טוב למעשה רע.

לעתים הדבר לא נובע מרוע לב או ממידות מקולקלות. ייתכן שהאדם רץ במרוצת החיים, לוחם את מלחמת הקיום היומיומית, רץ אחרי עומס העבודה ואין לו זמן להתבונן. זו הסיבה לכך שהנביא ירמיה דימה התנהגות אדם כזה למרוצת הסוס במלחמה. הוא חייב לרוץ, חייב להלחם, ולכן אין לו פנאי להתבונן על המהמורות שבדרך.

התנהלות רוחנית כזאת היא הגרועה ביותר. כמעט בלתי אפשרי לתקן אדם כזה. הדרך היחידה היא לעורר אותו שיבין שהחיים שלו על כף המאזניים. לפני שמתחילים להוכיח אותו על עברה כזו או אחרת צריך לנער אותו, להוציא אותו מהשאננות. לפקוח את עיניו כדי שיבין מהו העיקר בחיים ומה טפל. הלימודים, העבודה והקריירה הם רק אמצעים להגיע לתכלית - לדבקות האלוהית. וברגע שהתכלית תעמוד מול העיניים האדישות תתפוגג והאדם יתחיל לשים לב לעצמו.

הרחבות

חשבון נפש בהתבודדות ויחידות

מתבונן ומפקח על מעשיו ודרכיו. בהמשך הספר מבאר הרמח"ל שאת חשבון הנפש ואת ההתבוננות יש לעשות בהתבודדות וביחידות: "צריך האדם להיות מתבונן בשכלו תמיד בכל זמן ובזמן קבוע לו בהתבודדו, מה הוא הדרך האמיתי לפי חק התורה שהאדם צריך לילך בו" [פרק ג], "והנה לזה צריך האדם שיתבודד בחדריו, ויקבוץ כל מדעו ותבונתו על ההסתכלות ואל העיון בדברים האמתיים האלה" [פרק כא].

צורך זה של התבוננות אישית מתוך התבודדות מופיע כבר בדברי רבנו יונה: "ולקבוע ביום ובלילה עתים, להתבודד בחדריו, ולחפש דרכיו ולחקור, לקדם אשמורות, ולהתעסק בדרכי התשובה וכשרון המעשה" [שערי תשובה ב, יד].

הרב קוק הרחיב יותר והסביר מהו התהליך שעובר האדם שמתבודד כדי להתבונן על דרכיו: "כשהחושב מתבודד, ומתגלה בנפשו אז הכח הרוחני הפנימי שלו, חש הוא את כל הפגמים שנפגמה נשמתו, מכח מעשים ומדות שאינן הגונות, מצטער הוא אז בצער פנימי ועמוק, וחותר ברוחו איך לתקן את המעוות" [אורות התשובה ח, ט].

לעילוי נשמת ר' משה בן אלכסנדר ז"ל

פרק ב - בבאור מדת הזהירות

בדיקת האדם
את כל דרכיו, אם
טובות הן

הנה ענין הזהירות הוא שיהיה האדם נזהר במעשיו ובעניניו, כלומר, מתבונן ומפקח על מעשיו ודרכיו, הטובים הם אם לא, לבלתי עזוב נפשו לסכנת האבדון חס-והחלילה, ולא לך במהלך הרגלו פעור באפלה. והנה זה דבר שהשכל יחייבהו ודאי, כי אחרי שיש לאדם דעה והשכל להציל את עצמו ולברח מאבדון נשמתו, איך יתכן שירצה להעלים עיניו מהצלתו? אין לך פחיתות והוללות! רע מזה ודאי! והעושה כן הנה הוא פחות מהבהמות ומהחיות אשר בטבעם לשמור את עצמם ועל כן יברחו וינסו מפל מה שיראה להם היותו מזיק להם.

וההולך בעולמו בלי התבוננות - אם טובה דרכו או רעה, הנה הוא כסומא ההולך על שפת הנהר אשר סכנתו ודאי עצומה, ורעתו קרובה מהצלתו, כי אולם חסרון השמירה מפני הענין הטבעי או מפני ענין הרצוני, דהיינו, סתימת העינים בבחירה וחספץ, אהד הוא.

חוסר זהירות
בדורו של ירמיהו

והנה ירמיה היה מתאונן על רע בני דורו מפני היותם נוגעים בנגע המדה הזאת, שהיו מעלימים עיניהם ממעשיהם בלי שישמרו לב לראות מה הם, הלהעשות אם להעזב? ואמר עליהם (ירמיה ח, ו), "אין איש נחם על רעתו לאמר וגו', כלה שב במרוצתם כסוס שוטף במלחמה", והיינו, שהיו רודפים והולכים במרוצת הרגלם ודרכיהם מבלי שיניחו זמן לעצמם לדקדק על המעשים והדרכים ונמצא שהם נופלים ברעה בלי ראות אותה.

פחיתות והוללות - קלקול וחוסר דעת. אהד הוא - מבחינת רמת הסכנה אין הבדל בין עיוור לבין מי שעוצם את עיניו.

ביאורים

יש כל מיני אנטישמיות בעולם. ישנם מוצהרים אשר פועלים ללא הרף נגד עם ישראל. הם מזיקים ושליליים מחד, אך מאידך אנו יודעים מול מי אנחנו עומדים ויודעים שצריך להתגונן.

האנטישמיות הכי מסוכנת היא זו שמגיעה מאלו שבכלל לא אומרים שהם שונאים אותנו. הם מתעטפים באצטלא של סיבות כאלו ואחרות כדי לגרום לנו לעשות דברים שמזיקים לנו. זו אנטישמיות מתוחכמת שאפשר בקלות ליפול בפח שהיא טומנת. אפשר להאמין לאותם מתחסדים אשר בטענותיהם זורעים ספק ומחלוקת בתוכנו.

זו הייתה האנטישמיות של פרעה. הוא לא אומר בגלוי שהוא שונא יהודים חלילה. הוא בסך-הכל מכביד את העבודה כי המשק הלאומי בקריסה, וצריך לבנות פירמידות למען התרבות המצרית ושימור ההיסטוריה המפוארת של פרעוני מצרים. ובכלל, אם תעבדו תרוויחו יותר כסף ותקבלו שוויון זכויות כאן, במצרים. שום מילה על שנאה. ודאי שרבים מעם ישראל נפלו בפח. הרוב השקט המשיך לעבוד ולא חשב על יום המחר, החלק שרצה להתמרד הוסה מיד על ידי אלו שלא רצו להכעיס את השליט הפרעוני, וכך עצתו של אותו רשע התממשה. ברוך ה' ששלח את משה עבדו להוציא את ישראל ממעגל הקסמים המצרי.

וכפרעה הרשע כך היצר הרע. יש כל מיני פיתויים של היצר הרע: לא לקיים מצוות, לעבור עברות, להתחבר לחברים שליליים. אבל הפיתוי הכי מתוחכם שלו הוא הכבדת העבודה. לשקוע ללא הרף בעשייה. עוד משימות עוד מטלות. זה הרי מאוד חשוב. להרוויח עוד כסף, עוד פרנסה הביתה, עוד עבודה, עוד מבחן. והעיקר לשכוח מהעיקר. לשכוח לשים לב לדברים החשובים באמת בחיים, לרמת דבקותנו בה'.

שימו לב, זו עצת היצר, והעצה המתוחכמת ביותר. אז חשוב לפקוח עיניים וכן להתפלל לאזור ישראל בגבורה שיעזור לנו להתעורר וכן שיסייע לנו לאחר מכן להתגבר.

הרחבות

• מהו היצר הרע

כן היא עצת היצר רע ממש על בני האדם, כי איש מלחמה הוא ומלמד בערמימות. רבי ישראל מסלאנט, מביא שתי שיטות ביחס לשאלה מהו היצר הרע: "השיטה אחת, היא השיטה הנודעת, כי יצר הרע הוא כוח הטומאה באדם המובילו לפשעים, ויצר הטוב הוא כוח הקדושה באדם המובילו לטוב, היא שיטת רוב המחברים הגדולים. והשיטה השניה היא, שיצר הרע הוא כוח תאוות האדם, המשקפת אל כל הערב לשעתו (החפצה בכל הנאה זמנית)" [איגרת המוסר].

הרב קוק מבאר ששתי תפיסות אלו הן שני תפקידים של היצר הרע, כנגדם אנו מתפללים בעת הנחת תפילין: "שלא יפתנו, ולא יתגרה בנו יצר הרע" הפיתוי של היצר הרע הוא להטות את הלב להתאוות לחומריות, וההתגרות של היצר הרע משמעותה להתנגד להשפעת הקדושה ולגרום שלא תרומם ותקדש את האדם [עולת ראייה א, עמ' כח-כט].

• בעזרת ה'

אין בכחו לנצל, אלוּלִי הקדוש ברוך הוא עוזרו. המהר"ל מבאר שהעזרה האלוהית היא בכך שעל ידי לימוד התורה יכול אדם להינצל מהחטא: "שעל ידי התורה מסולק מן האדם היצר הרע שהוא פחיתות האדם, וכאשר מסולק מן האדם הפחיתות הוזה שהוא היצר הרע, אז נשאר האדם במדרגת המלאך לגמרי כאשר מסולק מאתו יצר הרע" [נתיבות עולם, נתיב כוח היצר א].

ואולם הנה זאת באמת אחת מתחבולות היצר הרע וערמתו, להכביד עבודתו בתמידות על לבות בני האדם עד שלא ישאר להם רוח להתבונן ולהסתפל באיזה דרך הם הולכים. כי יודע הוא שאלוּלִי היו שמים לבם כמעט קט על דרכיהם, ודאי שמיד היו מתחילים לינחם ממעשיהם והיתה החרטה הולכת ומתגברת בהם עד שהיו עוזבים החטא לגמרי. והרי זה מעין עצת פרעה הרשע שאמר (שמות ה, ט), "תכבד העבדה על האנשים וגו', שהיה מתכונן שלא להניח להם רוח כלל לבלתי יתנו לב או ישימו עצה נגדו, אלא היה משיגל להפריע לבם מקל התבוננות בכל התמדת העבודה הבלתי מפקחת. כן היא עצת היצר הרע ממש על בני האדם, כי איש מלחמה הוא ומלמד בערמימות, ואי אפשר לימלט ממנו אלא בחכמה רבה והשקפה גדולה.

הוא מה שהנביא צווח ואומר (חגי א, ה), "שימו לבבכם על דרכיכם". ושלמה אמר בחכמתו (משלי ו, ד-ה), "אל תתן שנה לעיניך ותנומה לעפעפיך הנצל כצבי מיד" וגו', וחקמינו זכרונם לברכה אמרו (מועד קטן ה ע"א), "כל השם ארוחותיו בעולם הזה, זוכה ורואה בישועתו של הקדוש-ברוך-הוא".

ופשוט הוא שאפלו אם פקח האדם על עצמו, אין בכחו לנצל, אלוּלִי הקדוש-ברוך-הוא עוזרו (קדושין ל ע"ב), כי היצר הרע תקיף מאד, וכמאמר הפתוב (תהלים לו, לב-לג), "צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו ה' לא יעזבנו" וגו', אף אם האדם מפקח על עצמו, אז הקדוש-ברוך-הוא עוזרו ונצול מן היצר הרע. אבל אם אינו מפקח הוא על עצמו ודאי שהקדוש-ברוך-הוא לא יפקח עליו, כי אם הוא אינו חס, מי יחוס עליו? והוא פענן מה שאמרו זכרונם לברכה (ברכות לג ע"א), "כל מי שאין בו דעה אסור לרחם עליו". והוא מה שאמרו (אבות א, ט), "אם אין אני לי מי לי".

ביאורים

שלושה שלבים בזהירות:

השלב הראשון הוא לדעת מהי הדרך הטובה ומהי הדרך הרעה. לא מדובר על טוב זמני אלא על הטוב האמיתי, הנצחי ולא על רע מזדמן אלא על רע אמיתי וקבוע. לעתים קרובות המושגים מתהפכים וזה מקשה על בחירת הדרך. למשל, אם מציעים לאדם שזוקק לכסף לעבוד בשבת, הוא צריך לדעת מהו הטוב האמיתי לעומת הטוב הזמני. ייתכן שאני ארוויח הרבה כסף ויהיה לי טוב, אך הטוב הזה אינו טוב אמיתי אלא טוב רגעי וחולף. הדבר הופך לקשה יותר כאשר הדילמה היא עדינה ודקה יותר. למשל, להשתתף ביום חול בתוכנית שמוקדנת בשבת. ייתכן שאומר שם דברי תורה ורוממות הנפש. והרי ממילא משהו אחר ישודר שם אז לפחות אֶזכה כך את הרבים. יכולים להיות נימוקים וסיבות רבים למה לעשות זאת, אך כל זה הוא לא הטוב האמיתי, הקבוע והנצחי.

לאחר שביירנו מהי הדרך הטובה והתחלנו לצעוד בנתיבה מגיע השלב הבא: לבחון את המעשים הטובים בעצמם. בתוך המעשים הטובים ישנם המון סיגים. ייתכן שאדם עושה מעשה טוב אך מעורבבים בו מניעים שאינם טהורים. הוא נותן צדקה כדי לשדרג את המעמד החברתי שלו או כדי לזכות בתשומת לב, לקצור מחמאות ולהעלות את קרנו בעיני אנשים. ייתכן שהוא עושה זאת גם כדי להשקיע את מצפונו המוסרי. כל אלו מניעים שאינם נובעים מתוך רצון טהור לעשות את רצון ה' ולדבוק בו. גם זה דורש זיכור וניקוי.

השלב הבא הוא כבר שלב מעשי. בתחבולות תעשה לך מלחמה. גם אם השגנו את טהרת הדרך והמעשים לא נגמרה המלחמה. היצר הרע, הנטיות החומריות אשר מקוננות בקרבנו, לא שוקטות ומנסות למשוך אותנו בכל עת לסור מדרך המלך. לא מספיקה המלחמה החזיתית והמאבקים ביצר הרע שמושך אותנו לעשות עברות. דרושה כאן חכמה מיוחדת. הרופא הכי טוב הוא זה שאומר לאנשי עירו איך להימנע ממחלות, מה שמכונה 'רפואה מונעת'. לפני שמגיעים למצב שבו אפשר ליפול - צריך להתחמק מהעניין ולא להיכנס למלחמה שהיא לעתים קשה מאוד ומועדת לנפילה. למשל, אדם מסוים גורם לך לכעוס - נסה כמה שיותר שלא להיפגש עימו. כנכנס מישוה מבני המין השני לחדר - צא מיד כדי שלא להיכשל בייחוד. וכן על זה הדרך.

זוהי האסטרטגיה שהרמח"ל משרטט לנו כדי שנזכה בניצחון במלחמה.

הרחבות

• הסרת הסיגים מהמעשים הטובים

וְלִרְאוֹת הַיֵּשׁ בְּעֵינֵינוּ אֵיזָה פְּנִיָּה אֲשֶׁר לֹא טוֹבָה. הרמח"ל מדגיש שגם בתוך המעשים הטובים יש לפשפש ולבדוק אם בפרטי הפרטים יש נטייה שלילית. החפץ חיים דן בעניינה של השלמות החסירה לפעמים בקיום מצוות הבורא: "והנה ידוע הוא דבענין הזכיות שיש ביד האדם, אף אם כחול ריבון, אם הקדוש ברוך הוא יתנהג עמו במדת הדין הגמורה, לא ישארו בידו, כי אם מעט מזעיר, כי כמה וכמה מהן לא השלים לעשות אותן בכל פרטיהן ואפניהן הנאותין לאותה מצוה, ואפלו אותן שהשלימן כדיו, לא היו באהבה וביראה ובשמחה הראוי לעשית המצוה. כללו של דבר, אם ידקדק הקדוש ברוך הוא, חס ושלו, אחר עשית מצוותיו, ימצאו רובן בעלי מומין, והמצוות שישארו לו יהיו מעוטא דמעוטא נגד העונות שיש לו, ויקרא על האדם עבור זה שם רשע לעולם. אבל אם הקדוש ברוך הוא יתנהג עמו במדת הרחמים ויחפש עליו זכות בכל עניו, ישארו זכיותיו על מכונו". החפץ חיים ממשיך ומסביר שדרך ההנהגה שניהגו משמים עם האדם, תלויה בהנהגת האדם עצמו: "והנה כל זה תלוי לפי ההנהגה שהנהיג את עצמו בימי חייו עם הבריות. אם דרכו היתה לדון אותם לכף זכות, דנין אותו גם כן לזכות, כדאיתא בשבת קכ"ז. ואם דרכו היתה ללמד חובה על הבריות ולדבר עליהם רע, גם מלאכי השרת מדברים עליו רע למעלה, כדאיתא במדרש משלי. על כן צריך שידע האדם בנפשו בעודו בחיים, כי בעת שהוא דן את חברו, בין לטוב בין למוטב, אז בדבוריו ממש הוא מסדר דין לעצמו" [שמירת הלשון, שער התבונה, ד].

פרק ג - בבאור חלקי הזהירות

הנה הרוצה לפקח על עצמו, שתים הנה ההשקפות הצריכות לו. הראשונה, שיתבונן מהו הטוב האמיתי שיבחר בו האדם והרע האמיתי שינסו ממנו, והשנייה, על המעשים אשר הוא עושה לראות אם הם מכלל הטוב או מכלל הרע.

וזה בשעת מעשה ושללא בשעת מעשה. בשעת מעשה, שלא יעשה שום מעשה מבלי שיפקח אותו במאזני זאת הידיעה, ושללא בשעת מעשה, שיעלה לפניו זכרון כלל מעשיו וישקל אותם כמו כן במאזני המשקל הזה לראות מה יש בס מהרע למען ידחה אותו ומה מן הטוב להתמיד בו ולהתחזק בו, ואם ימצא בהם מן הרע אז יתבונן ויחקר בשכלו איזה תחבולה יעשה לסור מן הרע ההוא ולטהר ממנו.

וְדַבֵּר זֶה הוֹדִיעֵנו חֲכָמֵינוּ זְכוּרֵנוּם לְבָרְכָה בְּאִמְרָם (עירובין יג ע"ב), "נוח לו לאדם שלא נברא, ועָשָׂו שֶׁנִּבְרָא - יִפְשַׁשׁ בְּמַעֲשָׂיו, וְאִיכָּא דְאִמְרִי, 'יִמְשֵׁם בְּמַעֲשָׂיו'. וְתִרְאֶה שֶׁשְׁנֵי הַלְשׁוֹנוֹת הֵם שְׁתֵּי אֲזָהָרוֹת טוֹבוֹת וּמוֹעִילוֹת מְאֹד, כִּי הֵנָּה הַפְּשָׁפוֹשׁ בְּמַעֲשָׂים הוּא לְחֻקְרָא עַל כָּל־לְמַעֲשָׂים וְלִהְתְּבוֹנֵן בּוֹ, הַנְּמַצָּא בָּהֶם מַעֲשָׂים אֲשֶׁר לֹא יַעֲשׂוּ, אֲשֶׁר אֵינָם הוֹלְכִים עַל פִּי מְצוּוֹת ה' וְחֻקָּיו, כִּי כָל אֲשֶׁר יִמְצָא מְאֵלָה יִבְעָרָם מִן הָעוֹלָם, אִךְ הַמְשֻׁמוֹשׁ הוּא הַחֻקְרָה אֲפֹלוּ בְּמַעֲשָׂים הַטּוֹבִים עֲצָמָם, לְחֻקְרָא וְלִרְאוֹת הַיֵּשׁ בְּעֵינֵינוּ אֵיזָה פְּנִיָּה אֲשֶׁר לֹא טוֹבָה, אוֹ אֵיזָה חֻלְקָרָע שֶׁיִּצְטָרֵף לְהַסִּירוֹ וּלְבַעֲרוֹ, וְהִרִי זֶה כְּמִשְׁמַשׁ בְּבָגֵד - לְבַחֵן הַטּוֹב וְחֻקְרָא הוּא, אוֹ חֻלְשׁ וּבְלִי, כֵּן יִמְשֵׁם בְּמַעֲשָׂיו - לְבַחֵן תְּכוּנָתָם בְּתַכְלִית הַהִבְחָנָה עַד שֶׁיִּשְׁאָר זָךְ וְנָקִי.

כָּל־הַדְּבָר, יְהִיָּה הָאָדָם מַעֲיָן עַל מַעֲשָׂיו כְּלָם וּמַפְקָח עַל כָּל דְּרָכָיו שֶׁלֹּא לְהַנִּיחַ לְעַצְמוֹ הַרְגֵל רָע וּמִדָּה רָעָה, כָּל שֶׁכֵּן עֲבָרָה וְפִשְׁעוֹ. וְהִנְנִי רוֹאֶה צָרָף לְאָדָם, שֶׁיְהִיָּה מְדַקְדָּק וְשׁוֹקֵל דְּרָכָיו דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ, פְּסוּחָרִים הַגְּדוֹלִים אֲשֶׁר יִפְלְסוּ תְּמִיד כָּל עַסְקֵיהֶם לְמַעַן לֹא יִתְקַלְקְלוּ, וְיִקְבַּע עֵתִים וְשָׁעוֹת לְזָה, שֶׁלֹּא יְהִיָּה מְשַׁקְלוֹ עֲרָאִי אֶלָּא בְּקִבְעוֹת גְּדוֹל, כִּי רַב הַתּוֹלְדָה הוּא.

וְחֲכָמִים זְכוּרֵנוּם לְבָרְכָה הוֹרוּנוּ בְּפִרוּשׁ צָרָף הַחֲשָׁבוֹן הַזֶּה, וְהוּא מֵה שֶׁאָמְרוּ זֶה לְשׁוֹנָם (בבא בתרא עה ע"ב), "על כן יאמרו המשלים באו חשבון" (במדבר כא, כז), "על כן יאמרו המושלים ביצרים באו ונחשב חשבוננו של עולם, הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עברה כנגד הפסדה" וכו'. וזה כי העצה האמתית הזאת לא יוכלו לתת אותה ולא לראות אותה אלא אותם שפקר יצאו מתחת יד יצרים ומשלו בו, כי מי שהוא עדין חבוש במאסר יצרו אין עיניו רואות האמת הזאת, ואינו יכול להפקירה, כי היצר מסמא את עיניו ומש והנה הוא כהולך בחשך שישי לפניו מקשולות ואין עיניו רואות אותם.

וְאִיכָּא דְאִמְרִי - ויש שאמרו. יִפְלְסוּ - ישקלו. רַב הַתּוֹלְדָה - תוצאותיו רבות וגדולות.

הזהיר צריך שתי התבוננויות

שני שלבים בבדיקת המעשים

סיכום היקף הזהירות

הוראת חז"ל: לחשב דרכינו בעולם

ביאורים

רבים מהמשחקים שאנו משחקים משקפים את רצונותינו הכמוסים. ילד שמשחק בשוטרים וגנבים רוצה להיות גיבור. ילדה שמשחקת בבובות רואה בהן את הבנות העתידיות שיהיו לה. הרמח"ל מציין כאן כמשל משחק מאוד מעניין, גן המבוכה. מהו גן המבוכה? זהו גן בצורת מבוך שמשמש לצחוק ולשעשוע אצל השרים ואנשי המעלה שמסתובבים במבוך ומנסים למצוא את הדרך לצאת ממנו. זהו משחק שמאפיין דווקא את אנשי השררה. לאנשי העם הפשוטים אין זמן לחשוב על כך. הם עסוקים במרדף אחרי פת לחם. אבל אנשי השררה, שעיתותיהם בידיהם, מבינים שהעולם הזה הוא באמת מבוך אחד גדול. לאן הולכים? מהי הדרך הישרה? מי יכול לומר איך מגיעים ומתרוממים אל המגדל? התשובות טמונות בתוך המשחק. למשחק יש כללים: השבילים נראים בדיוק אותו דבר, ומימין ומשמאל לשביל ישנן חומות מוריקות של עצי נוי גבוהים. כך גם בחיים, השבילים המובילים אל הנצח נראים בדיוק כמו השבילים שמובילים לריק. אנו חיים עם כיוון, עם דרך, השאלה היא לאן הולכים. האם בסוף מגיעים למטרה, למגדל, או שממשיכים להתבלבל ולהתברבר עד סוף החיים? החשש הגדול שמקנן בלב הוא האם הדרך שבה אני הולך היא באמת הדרך הנכונה, האם בסוף אגיע אל הסולם העולה בית א-ל. הדרך לצאת מהמבוך ולהסתלק מהספקות היא עשה לך רב. בחר אדם שכבר עבר את המבוך ונמצא למעלה מעל המבוך, שיכול להנחות אותך בדרך התיקון. הוא יודע איזו פנייה מבבלת ומטעה ואיזה שביל הוא הנכון.

לכל אחד יש מבוך משלו. לכל אחד ישנם השבילים שמבלבלים אותו. ייתכן שגם לאותו רב שנמצא במגדל מעל המבוך שלי יש מבוך משל עצמו, יש לו התמודדויות ולבטים משלו, אך את המבוך שלי הוא כבר עבר. אז עשה לך רב, הסתלק מן הספק, וצא מן המבוכה.

הרחבות

• מדוע הקב"ה מערים עלינו קשיים

הוא הגן הנטוע לצחוק הידוע אצל השרים. בקראנו את משל 'גן המבוכה' עולה מיד השאלה הבאה - הרי כל קיומו של גן המבוכה הוא לצחוק ושעשוע בלבד. אם-כן, האם זו גם המטרה של הקב"ה בבריאת הגשמיות והיצר הרע? האם הקב"ה רוצה חס ושלום להשתעשע בנו ולשטות בנו?

ניתן להבין זאת על פי הסבר המהר"ל למאמר חז"ל במסכת אבות "לפום צערא אגרא" (לפי הצער כך השכר) [ה, כב]. לדבריו, אנו רואים במציאות כי ככל שאנו משקיעים זמן ומאמצים בדבר מסוים אנו מתקשרים אליו יותר. יתרה מכך - ככל שניתקל ביותר קשיים ונצלח אותם, אנו נגלה בעצמנו כמה משמעותית מטרה זו בשבילנו, ונמצא שאהבתנו אליה גדולה הרבה יותר מכפי שחשבנו.

כאשר אדם מתקרב אל הקב"ה למרות כל הקשיים המוערמים עליו, הוא מגלה כי הקשר אליו הוא הרבה יותר חזק מכפי שהיה קודם, וממילא - הוא נדבק בו יותר ויותר. כיוון שהקב"ה הוא המקור של הטוב בעולם, ככל שהאדם מתקרב אליו הוא מקבל יותר טוב. על פי דברים אלו, מובן מדוע השכר אינו בא רק כתשלום על הצער, אלא הוא גם תוצאה ישירה שלו [דרך חיים ה, כב].

אם נחזור למשל 'גן המבוכה', נוכל להבין כי גן זה לא ניטע לשם צחוק ושעשוע בלבד. גן זה נועד לתת להולכים בו את ההזדמנות להתאמץ ולגלות בקרבם את השאיפה החזקה להגיע אל האכסדרה. ובנמשל - החושך והיצר הרע בעולם הזה נועדו לגלות בנו את הקשר החזק אל הקב"ה.

והוא מה שאמרו זכרונם לברכה (בבא מציעא פג ע"ב), "תששת חשף ויהי לילה" (תהלים קד, כ) - "זה העולם הזה שדומה לילה".

והבן כמה נפלא המאמר האמתי הזה למי שמעמיק להבין בו. כי הנה חשף הלילה - שני מיני טעיות אפשר לו שיגרם לעין האדם, או יכסה את העין עד שלא יראה מה שלפניו כלל, או שיטעה אותו עד שיראה לו עמוד כאלו הוא אדם ואדם כאלו הוא עמוד. פן חמירות וגשמיות העולם הזה הנה הוא חשף הלילה לעין השכל וגורם לו שתי טעיות - אינו מניח לו שיראה המכשולות שבדרך העולם ונמצאים הפתאים הולכים לבטח ונופלים ואובדים מבלי שהגיעם פחד תחלה, והוא מה שאמר הפתוב (משלי ד, ט), "דרך רשעים כפלה לא ידעו במה יפלו", ואמר (שם כב, ג), "ערום יראה רעה ונסתר ופתיים עברו ונענשו", ואמר (שם יד, טו), "וכסיל מתעבר ובוטח", כי לבם בריא להם כאולם ונופלים טרם ידעו מהמכשול כלל. והטעות השני, והוא קשה מן הראשון, הוא שמטעה ראיתם עד שרואים הרע כאלו הוא ממש טוב, והטוב כאלו הוא רע, ומתוך כך מתחזקים ומחזיקים מעשיהם הרעים, כי אין די שחסרה מהם ראית האמת לראות הרעה אשר נגד פניהם, אלא שנגראה להם למצא ראיות גדולות ונסיונות מוכיחים לסברותיהם הרעות ולדעותיהם הפוזבות, וזאת היא הרעה הגדולה המלפפתם ומביאתם אל באר שחת.

והוא מה שאמר הפתוב (ישעיהו ג, ט), "השמן לב העם הזה ואזניו הכבד ועיניו השע פן" וגו', וכל זה מפני היותם תחת החשף וכבושים תחת ממשלת יצרם.

אף אותם שכבר יצאו מן המאסר הזה, הם רואים האמת לאמתו ויכולים לעיץ שאר בני האדם עליו. הא, למה זה דומה? לגן-המבוכה, הוא הגן הנטוע לצחוק הידוע אצל השרים, שהנטיעות עשויות כתלים כתלים, וביניהם שבילים רבים נבוכים ומערבים - כלם דומים זה לזה, והתכלית

בם הוא להגיע אל אכסדרה אחד שבאמצעם, ואמנם השבילים האלה מהם ישרים ומגיעים באמת אל האכסדרה, ומהם משגים את האדם ומרחיקים אותו ממונה, ואמנם ההולך בין השבילים, הוא לא יוכל לראות ולדעת כלל אם הוא בשביל האמתי או בפוזב, כי כלם שוים ואין הפרש ביניהם לעין הרואה אותם, אם לא שידע הדרך בבקאות וטביעות עין שכבר נכנס בם והגיע אל התכלית, שהוא האכסדרה. והנה העומד כבר על האכסדרה הוא רואה כל הדרך לפניו ומבחין בין האמתיים והפוזבים, והוא יכול להזהיר את ההולכים בם, לומר: "זה הדרך לכו בו!" והנה מי שיצא להאמין לו - יגיע למקום המיעד, ומי שלא יצא להאמין ויצא ללכת אחר עיניו - ודאי שישאר אובד ולא יגיע אליו. פן הדבר הזה, מי שעדין לא משל ביצרו, הוא בתוך השבילים - לא יוכל להבחין ביניהם, אף המושלים ביצרם, שכבר הגיעו אל האכסדרה, שכבר יצאו מן השבילים ורואים כל הדרך לעיניהם בברור, הם יכולים לעיץ למי שיצא לשמע, ואליהם צריכים אנו להאמין. ואמנם מה היא העצה שהם נוהגים לנו, "בואו חשבונו" - "בואו ונחשב חשבוננו של עולם!" כי כבר הם נסו וראו וידעו שזה לבדו הוא הדרך האמתי להגיע האדם אל הטובה אשר הוא מבקש ולא זולת זה.

כללו של דבר, צריך האדם להיות מתבונן בשכלו תמיד בכל זמן, ובזמן קבוע לו בהתבודדו - מה הוא הדרך האמתי לפי חק התורה שהאדם צריך לילך בו, ואחר כך יבוא להתבונן על מעשיו אם הם על הדרך הזה אם לא, כי על ידי זה ודאי שיהיה לו נקל לטהר מכל רע ולישר כל דרכיו, וכמו שהפתוב אמר (משלי ד, כו), "פלס מעגל רגלך וכל דרכיך יכנו" ואמר (איכה ג, טו), "נחפשה דרכינו ונחקרה ונשובה עד ה'".

ערום - חכם ופיקח. ונסתר - הסתתר ונמלט מפני הרעה. כאולם - כמבנה גדול וחזק. המלפפתם - הדבוקה בהם. באר שחת - גיהנום. גן המבוכה - מבוך. נבוכים - מפותלים ומבלבלים. משגים - מטעים. נקל - קל.

לעילוי נשמת יעקב בן זאב וולף ז"ל